SU KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİNDE DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ÇEVRESEL UYGULAMALARI

Cansen AKKAYA (*)

1. GİRİŞ

Türkiye'de çevre konusu oldukça yeni bir konudur. "Çevre" terimi ilk olarak 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde yer almış ve 1983 yılında Çevre Kanunu hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Bunu müteakip, Çevre Kanunu'nun 31. maddesi uyarınca pek çok yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Bu yönetmelikler içinde DSİ görev ve sorumlulukları açısından en önemlileri Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'dir.

Bu yönetmelikleri müteakiben, "sürdürülebilir kalkınma" nın sağlanması amacıyla doğal kaynakların çevreyle uyumlu şekilde yönetiminin gerekliliği anlaşılmış ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinasyonu, Çevre Bakanlığı'nın teknik desteği ve Dünya Bankası finansmanı ile "Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı" (UÇEP) hazırlanmış ve 1998'de yürürlüğe sokulmuştur.

UÇEP'in "Su Kaynakları Yönetimi" bölümünde; "Bu amaca ulaşmak için, Çevre Bakanlığı'nın politika oluşturma ve koordinasyonu sağlama rolü göz önünde bulundurularak, ilgili tüm kurumlar kanunlarla verilmiş görev ve yetkilerin tamamıyla yerine getirebilmeleri için, bu kurumlar teknik, ekonomik ve finansal yapılabilirliğin yanısıra çevresel etki değerlendirmesini de göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu görev DSİ Genel Müdürlüğü'ne de verilmiştir" denilmektedir. Yine UÇEP'te; "çevresel konulardaki performansı değerlendirmek ve önerilerde bulunmak üzere, her kamu kurumunda bir çevre birimi ve çevre programı oluşturulmalıdır" denilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlardan anlaşılacağı üzere, çevresel her türlü sorumluluğu Çevre Kanunu ve UÇEP' le uyumlu bir şekilde yerine getirebilmek için her kurumda bir çevre birminin kurulması gerekmektedir. Bu gereklilikten hareketle, 1996 yılında DSİ Genel Müdürlüğü'nde Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak bir Çevre Şube Müdürlüğü, UÇEP'in uygulamaya geçmesinden çok önce, kurulmuştur. DSİ Genel Müdürlüğü bünyesinde bir Çevre Dairesi Başkanlığı kurulması yolundaki çalışmalar sürdürül- mektedir.

2. DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK OLARAK YÜRÜTTÜĞÜ ÇALIŞMALAR

DSİ Genel Müdürlüğü geliştirdiği projelerden etkilenmesi söz konusu olabilecek tarihsel ve arkeolojik kültürel mirasın gün ışığına çıkarılması, kurtarılması ve belgelenerek gelecek nesillere aktarılması hususunda büyük hassasiyet göstermekte olup bu konuda gerekli çalışmaların yapılabilmesi için ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmakta ve bu tür çalışmalara teknik ve maddi destek sağlamaktadır. Bu tür çalışmaların ilk örneği 1963'te Diyarbakır ilinde başlatılıp daha sonra Atatürk ve Keban baraj göllerinde devam ettirilen çalışmalardır. Bunu takip eden yıllarda da benzer projeler yürütülmüş olup bunların başlıcalarına yönelik detaylı bilgi aşağıda verilmektedir.

2.1 Ilısu Barajı Göl Alanında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarının Kurtarılması ve Belgelenmesi Projesi

Güneydoğu Anadolu'nun uygarlık tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Ancak, Güneydoğu Anadolu, özellikle Ilısu Baraj gölü alanı arkeolojik açıdan en az araştırılmış olan yerlerden biri durumundadır. Bu bölgede arkeolojik çalışmalar, diğer bölgelere göre çok geç bir tarihte, ilk olarak Diyarbakır ilinde 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak çalışması ile başlamış, daha sonra Keban ve Atatürk baraj göl alanlarında, çeşitli bilim kuruluşları tarafından devam ettirilmiştir. Bununla birlikte Güneydoğu Anadolu'daki arkeolojik çalışmaların yok denecek kadar az olduğu söylenebilir.

DSİ Genel Müdürlüğü tarafından Şırnak ilinde yapımı planlanan Ilısu Barajı ile Gaziantep ilinde yapımı süren Karkamış Barajı göl alanı ve çevresindeki her türlü taşınmaz arkeolojik kültür varlıklarının belgelenmesi ve kurtarılması amacına yönelik olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde bulunan Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi (TAÇDAM) ile DSİ Genel Müdürlüğü arasında 3 ayrı protokol imzalanmıştır.

22 Temmuz 1998 tarihinde protokollerin imzalanması ile birlikte Kültür Bakanlığı'nın denetiminde, DSİ Genel Müdürlüğü' nün desteği ve ODTÜ'nün eşgüdümünde başlatılan çalışmalar kapsamında;

1. Türk ve yabancı bilim kuruluşlarına kurtarma çalışmalarına katılmaları için çağrı yapılmış,
2. Kurtarma çalışmalarına katılmak isteyen ekiplerin çalışacakları yerleri seçebilmeleri için Haziran ve Ekim 1998 tarihlerinde bölgeye çalışma gezileri düzenlenmiş,
3. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurtarma çalışmaları ile ilgili giderlerin bir kısmını sağlaması için anlaşma yapılmıştır.

(*) DSİ, Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı, Ankara

Ilısu Barajı Projesi kapsamındaki arkeolojik kültür varlıklarının kurtarılmasına yönelik olarak proje bütçesinden sağlanan kaynaklar ile Ilısu Baraj Gölü ve etki alanında arkeolojik araştırmaların yapılması planlanmış ve DSİ Genel Müdürlüğü tarafından 1998 yılı içerisinde 39.500.000 000 TL ve 1999 yılı içerisinde de 200.000.000.000 TL aktarılmıştır. 2000 yılı içinde 385.000.000.000 TL, 2001 yılında ise 500.000.000.000 TL ödenek aktarılmıştır. Böylece, etkilenme bölgesinde arkeolojik kültür varlıklarının yüzey araştırmaları ve kazılar ile belgelenmesi ve kurtarılması çalışmaları başlatılmış bulunmaktadır. Dolayısıyla, 1992 yılında Malta'da aralarında Türkiye'nin de bulunduğu üye ülkelerce imzalanan "Avrupa Arkeolojik Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi" hükümlerinde yer alan bütünleşik koruma yaklaşımına göre, kamu yararı bulunan büyük projelerin uygulanmasında belgeleyerek koruma ilkesi göz önüne alınmıştır. Proje kapsamındaki çalışmalar sonucu bulunacak eserlerden yerlerinde muhafaza edilmesi mümkün olanlar yerlerinde muhafaza edilecek, taşınabilecek durumda olanlar uygun yerlere taşınacak, taşınamayanlar ise belgelenip arşivlenerek gelecek nesillere aktarılacaktır.

Söz konusu projede İstanbul, Ankara, Hacettepe, Bilkent ve Eskişehir üniversiteleri gibi ülkemizin seçkin bilim kuruluşlarının yanısıra, Amerika Birleşik Devletleri'nden Amerikan Bilimsel Araştırmalar Merkezi, Bryn Mawr, Virginia, Delaware, Utah ve Akron üniversiteleri, İtalya'dan Roma la Spienza Üniversitesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü, yine Almanya'dan Münster ve Münih üniversiteleri, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü gibi ülkemizde çalışan yabancı bilim heyetlerinden de katılım sağlanmıştır.

Ilısu Baraj gölü altında kalacak olan ve tarih, arkeolojik ve mimari açıdan önemi haiz Hasankeyf'de Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Oluş Arık tarafından kurtarma kazısı çalışmaları sürdürülmektedir.

Bu proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ile ilgili olarak ODTÜ-TAÇDAM tarafından her yıl DSİ'ye verilen raporların yanısıra, o yıl içinde gerçekleştirilen çalışmaların anlatıldığı kitaplar (İngilizce ve Türkçe olarak) yayınlanmaktadır. Ayrıca arkeolojik kurtarma ve belgeleme projesine yönelik bilgiler Internet üzerinden http://www.metu.edu.tr/home/wwwmuze/ilisu.html adresinde de yayınlanmaktadır.

2.2. Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi

1994 yılında DSİ Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol ve bu protokol kapsamında DSİ Genel Müdürlüğü'nce Kültür Bakanlığı'na aktarılan ödeneklerle, varlığı İzmir Müze Müdürlüğü'nce 1980'li yıllardan bu yana bilinen Tahtalı Barajı göl alanındaki kültür varlıklarına ilişkin kurtarma kazıları başlatılmıştır.

Bu kazılar kapsamında yedi merkezde çalışılmış, bu çalışmalar sonucunda 1500'ün üzerinde eski eser çıkarılarak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmeye başlanmıştır. Ayrıca kazı yapılan alanlarda tespit edilen taşınamaz kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla bu buluntular fotoğraflanmış, planları çıkarılarak arşivlenmiştir.

Bu projede de DSİ Genel Müdürlüğü, sağladığı önemli maddi katkının yanısıra gerektiğinde araç, gereç, teknik eleman (topoğraf, haritacı vb.) gibi teknik destek de sağlamıştır. DSİ'nin bu yaklaşımı kazı ekiplerini de teşvik etmiştir. DSİ tarafından her yıl artan oranlar ödenek ayrılmış olup bu miktar 2001 yılında önemli boyutlara ulaşmıştır.

Baraj alanında yapılan kazılar sonucunda elde edilen pek çok eski eserin yanısıra, arkeolojik açıdan pek çok yeni kriterler bulunmuş ve böylece arkeoloji biliminin gelişmesine önemli bir katkı sağlanmıştır. Proje kapsamında yürütülen kazılarda Ankara, Hacettepe, Ege ve Anadolu Üniversitesi gibi ülkemizin seçkin üniversitelerinden pekçok öğretim üyesinin yanısıra öğrenciler de görev almış ve bu konuda master ve doktora tezleri hazılamışlar ve halen hazırlamaktadırlar.

Tahtalı Barajı alanında yürütülen bu proje örnek bir proje olma niteliği taşımakta olup proje sonunda elde edilen bulgular Tahtalı Barajı'nın yapımının engellenmesini gerektirecek bir husus olmadığını ortaya koymuştur.

Tahtalı Barajı Kurtarma Kazıları kapsamında 2001 yılı içerisinde Baklatepe höyüğü, Şaşal nekropolü ve Zeytintepe yerleşim alanı olmak üzere üç merkezde çalışmalar yürütülmüştür. 2001 döneminde yürütülen çalışmalar sonucu 164 eserin envantere geçirilmiş ve Batı Anadolu Arkeolojisi için önemli sayılan birçok sonuca da ulaşılmıştır.

2.3. Bergama Yortanlı Barajı Allianoi Antik Kenti Kurtarma Kazısı Projesi

Kuzey Ege havzasının en önemli akarsuyu olan Bakırçay üzerinde yapımı planlanan ve 1993 yılında inşaatına başlanan Yortanlı Barajı, Kınık ovasının (18304 ha) %43'üne sulama suyu sağlayacak olması, hem Kınık sağ sahiline ve hem de gerektiğinde Kınık sol sahiline yılda ortalama 37 milyon m^3 sulama suyu verecek olması nedeniyle Bakırçay-Kınık projesinin anahtar tesisi durumundadır.

Yortanlı Barajı'nın aks yerinde ve göl alanında varlığı bilinen ve bulunması olası eski eserlerin kurtarma kazıları yapılarak belgelenmeleri ve kurtarılmalarını sağlamak üzere, baraj inşaatına başlanmasıyla birlikte DSİ, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile bir protokol imzalamıştır. 4 Mayıs 1994 tarihinde imzalanan protokole göre kurtarma kazıları için ilk ödenek derhal sağlanmış ve kazılara 17 Ekim 1994 tarihinde Bergama Müze Müdürlüğü'nce başlanılmıştır.

Yortanlı Barajı inşaatının ülkemiz yatırım programlarındaki parasal kısıtlamalar nedeniyle ihtiyaç duyulan ödenek miktarını alamamasına karşın, DSİ, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce istenen kurtarma kazısı ödenekelerini öncelikle ve hiçbir eksiltmeye gitmeksizin tümüyle karşılamıştır. Tarihi eserlere büyük değer veren ve kurtarılmalarını daima ön planda tutan Genel Müdürlüğümüz yaklaşımının bir sonucu olarak, Yortanlı Barajı kurtarma kazılarına verilen ödenek bazı yıllarda baraj inşaatı yatırım ödeneğinin %25'ine karşılık gelen çok yüksek oranlara ulaşmıştır. 1994-2000 yılları arasındaki yedi yıllık dönemde kurtarma kazıları için Bergama Müze Müdürlüğü'ne aktarılan ödenek 2000 yılı

fiyatlarıyla toplam 325 milyar TL'dır. Bu miktar Yortanlı Barajı için devletçe verilen ödeneğin %6.3'üdür. Bu maddi katkının yanısıra, kazı çalışmaları sırasında ihtiyaç duyulan araç, gereç, makine, su pompası gibi çok çeşitli donanım DSİ tarafından sağlanmıştır. Allianoi arkeolojik kazı alanının kış aylarında olası taşkınlara karşı korunması amacıyla da kazı alanına komşu İlyasdere'de ıslah çalışmaları DSİ'ce sürdürülmektedir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nce Allianoi kurtarma kazılarına sağlanan nakdi ödenek, araç, gereç ve makine olanakları ile Bergama Müze Müdürlüğü'nün bugüne kadar geçen sürede gösterdiği gayretli çalışma, kurtarma kazılarının bundan sonraki süre içinde başarı ile sonuçlanacağı hakkındaki en büyük güvencemizdir. Yortanlı Barajı ve Sulaması ulusal ekonomiye sağlayacağı yıllık 4.5 trilyon TL'lık dikkate değer katkı ile birlikte kültürel mirasımızın da gün ışığına çıkarılarak gelecek kuşaklara aktarıldığı örnek bir proje olarak hayata geçecektir.

3. DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN SULAK ALANLARININ KORUNMASINA YÖNELİK YÜRÜTTÜĞÜ ÇALIŞMALAR

DSİ Genel Müdürlüğü'nün de yeni kurulmuş olduğu yıllarda, gerek ülkemizde ve gerekse dünya genelinde sulak alanlar, sazlık, bataklık ve hastalık kaynağı alanlar olarak kabul ediliyor ve bu alanlardan kaynaklanan hastalıklardan büyük zarar gören halkın talepleri üzerine sulak alanlar kurutulmak suretiyle rehabilite ediliyordu. Bununla birlikte ilerleyen zaman içinde sulak alanlar, özellikleri ve içerdikleri canlı toplulukları yönü ile yeni bir bakış açısıyla ve doğa ve insanlar için önemleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye başlanmıştır. 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalanan sözleşme ile de sulak alanların uluslararası kabul görecek tanımı yapılarak bu alanlara yönelik koruma esasları getirilmiştir. Bu tanıma göre sulak alanlar, doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, bataklık, sazlık, turbiyerli, veya suyla kaplı alanlar ile gel-git hareketlerinin çekilme devresinde su derinliği altı metreyi geçmeyen deniz alanlarıdır.

Bu tanıma göre, yapay olarak oluşturulan her türlü baraj, gölet ve regülatörlerin depolama alanları ve seddeli depolamaların gölleri ile sulama projeleri kapsamındaki kaplamasız boşaltım kanalları da sulak alan olarak düşünülmektedir. Yapay koşullarla oluşmuş ve zengin doğal yaşam ortamları içeren önemli sulak alanlara örnek olarak Ergili regülatörü ile bağlantılı Manyas Gölü, Gediz havzasındaki Marmara Gölü, Büyük Menderes havzasındaki Işıklı Gölü, Tersakan Irmağı üzerinde inşa edilen Yedikır Baraj Gölü ve bu baraj gölünün ortasındaki Kuluçka Adası verilebilir. Bu yapay göller orijinal halleriyle zamanın koşulları içerisinde çevredeki sosyo-ekonomik yaşama ve insan sağlığına büyük zararlar veren ortamlar iken, ülkemizde 20. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanan su kaynakları developmanı faaliyetleri çerçevesinde, uzun bir zaman sürecinde doğal hayatın daha elverişli şartlara kavuşmasını ve gelişmesini sağlayan sulak alanlar haline dönüşmüşlerdir. Fiilen yaşanmış bu gelişmelerden hareketle ve **"Ramsar Sözleşmesi"** tanımına da uygun olarak, konuya uzun vadeli bir perspektif içerisinde bakıldığında, su kaynakları developmanı çerçevesinde yapımı gerçekleştirilen birçok tesisin de içinde bulunduğu su doğal çevresinin sürekliliğinin sağlanmasına ve gelişmesine imkan sağlayacağı bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle, yukarıda değinilen ve benzeri sulak alanlardaki ortamlarla bağlantılı, insan eliyle gerçekleştirilmiş birçok su yapısının mevcut bulunmadığı varsayıldığında bugün sürdürülmesine çalışılan sulak alanların daha elverişsiz koşullara gerileyeceği ve hali hazırda oluşmuş ekosistemin çevrede yaşayan insanlar da dahil olmak üzere son derece olumsuz etkileneceği rahatlıkla tahmin edilebilmektedir.

Bu görüşten hareketle bugünkü yapısına kavuşturulduğu 1954 yılından itibaren ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınma atılımlarında önemli roller üstlenen DSİ Genel Müdürlüğü, 6200 sayılı Kuruluş Kanunu, yeraltı sularına ilişkin 167 sayılı Kanun ve nüfusu 100.000'den yüksek olan şehirlere içme, kullanma ve endüstri suyu temini hakkındaki 1053 sayılı kanunun verdiği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde, su ve toprak kaynaklarımızın "sürdürülebilir" geliştirilmesi ve yönetilmesi amacıyla faaliyet göstermektedir. Genel kalkınma hedeflerimiz doğrultusunda yürütülen bu faaliyetler, veri toplama, etüd, planlama, proje, uygulama ve işletme aşamalarından oluşan değişik meslek gruplarının istihdamını gerektiren, uzun ve meşakkatli bir çalışma sürecini kapsamaktadır. Bu çalışmalar sonucunda geliştirilen projeler, sulama, hidroelektrik enerji üretimi, sanayi suyu temini gibi ekonomik kalkınmamız bakımından büyük önem taşıyan konulara yönelik olabilmekte, içme-kullanma suyu temini, rekreasyon alanları tesisi gibi sosyal hizmet niteliği taşıyabilmekte veya doğal rejim koşullarında zaman zaman can ve mal güvenliğini tehdit edici tehlikeler yaratan taşkın sularından kaynaklanan zararları bertaraf edecek koruma tedbirlerini içerebilmektedir.

Bu çerçevede, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesinde "sürdürülebilir kalkınma", diğer bir ifade ile "sürekli ve dengeli kalkınma" doğrultusunda suyun rasyonel kullanımı için uyumlu bir politikaya duyulan ihtiyaç açıkça ortaya çıkmış ve bu politika dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de kabul görmüştür.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü doğal hayatın korunmasına büyük önem vermekte ve bu doğrultuda gerek tek başına gerekse ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen projelerden bazıları Mucur-Seyfe Havzası Ekoloji Koruma Projesi, Manyas Projesi, Sultansazlığı-Develi Projesi'dir ve bu sulak alanlarda ekolojik dengeyi bozan ve çevreyi olumsuz etkileyen hususların giderilmesi için yapılan çalışmalara gereken ödenek ayrılmaktadır. 1996 yılında kurulan Çevre Şubesi ile de DSİ'nin geleneksel olarak faaliyet gösterdiği tarım, enerji ve hizmet sektörlerine, çevre sektörü de eklenmiş olup sulak alanlar başta olmak üzere doğal kaynaklarımıza zarar verebileceği düşünülen her türlü projeden kaçınılmaktadır.

Su ve toprak kaynaklarının "sürdürülebilir kalkınma" ilkeleri çerçevesinde, ülkemizin koşul ve olanakları göz önünde bulundurularak geliştirilmesi ve akılcı yönetilmesi

yolunda DSİ Genel Müdürlüğü olarak büyük bir çaba göstermekte, gerek çevresinde yaşayan insanlar ve gerekse içerdiği canlı topluluklar açısından büyük önem taşıyan sulak alanların korunup geliştirilmesine özel önem vermekteyiz. Ayrıca, değişik amaçlar için geliştirdiğimiz projeler kapsamında yer alan depolama tesislerinin de uzun vadede oluşacak sulak alanlara başlangıç oluşturduğuna inanarak iç sularımızdaki doğal hayatın gelişmesine çok önemli katkılarda bulunmaktayız.

Yukarıda bahsi geçen Manyas Gölü, çok eski tarihlerde yapılan "Aşağı Susurluk Havzası Fizibilite Raporu" kapsamında Almanlar tarafından susurluk sol sahil sulaması için suya daha istikrarlı bir ayna kazandırmak amacıyla önerilen regülatörün devreye girmesiyle oluşmuş yapay bir göldür. Manyas Gölü'nün bakir ekosisteminin bozulması DSİ Genel Müdürlüğü kurulmadan çok önce, taşkın sahalarında taşkınlar geçtikten sonra ekim yapılabilmesi için yöreye göç eden ve toprağı olmayan halka tapu verilmesi ile başlamıştır. DSİ tarafından bozulmuş olan ekosistemin tamiri, tarımsal ilaçların göle ulaşmasının engellenmesi amacıyla "Manyas Projesi" geliştirilmiştir. 36 576 ha alanın sulanması, 7.300 ha alanın taşkından korunması, 20 MW kurulu güçlü bir hidroelektrik santral ile yılda 64 GWh enerji üretilmesini sağlayacak şekilde formülasyonu belirlenen çok amaçlı projenin bir diğer amacı da uluslararası düzeyde önem arz eden ornitolojik değerlerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere göl rejiminin istikrara kavuşturulmasıdır. İlk etüdlerin 1960'lı yıllara kadar uzanan Manyas Projesi'nin daha önceki formülasyonu, Kuş Cenneti'ndeki doğal hayatın taşıdığı önem önem göz önünde tutularak 1980'li yılların başında yeniden belirlenmiştir. Susurluk Çayı sol sahilindeki Karacabey ovasında 16.517 ha alanın sulanmasına matuf projenin I. Merhalesinin uygulamasına 1984 yılında geçilmiştir. Bu kapsamda Manyas Gölü güneyindeki seddeler, Ergili ve Karadere regülatörleri, Karadere ıslahı ve iki adet pompa istasyonu yer almaktadır. Manyas Gölü güneyindeki seddeler ile Ergili regülatörü Kuruluşumuz ile Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü arasında sağlanan mutabakata uygun olarak inşa edilmiştir. Bu merhaledeki Karadere ıslahı tamamlandığında, Manyas Gölü su seviyelerinin doğal koşullardaki ritmik salınımları Orman Bakanlığı Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'nün Kuş Cenneti Mill Parkı için aylara göre belirlediği kotlar, uygun işletme teknikleri kullanılarak büyük ölçüde sağlanacaktır.

Aslında eğer Manyas Gölü'ndeki kuş varlığının idame ettirilmesi içi Orman bakanlığı Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü'nün istediği aylık maksimum ve minimum göl seviyelerine uyulması gibi bir kısıt söz konusu olmasaydı, Manyas Barajı'nda ve gölde depolanacak sulardan yararlanarak toplam 58 750 ha alanın sulanması hidrolojik yönden mümkün olacaktı. Ancak, söz konusu göl kotları DSİ Genel Müdürlüğü'nce dikkate alındığı için, Kuş Cenneti yakınlarından geçen Sığırcıatik Deresi mücavirindeki araziler de dahil olmak üzere, 22 183 ha arazinin sulanmasından sarfınazar edilmiş ve proje yalnızca 36 567 ha alanı sulayacak şekilde boyutlandırılmıştır.

Bilindiği üzere ülkemizin önemli sulakalanlarından biri Eşmekaya Sazlıkları'dır. Kurumumuz tarafından uygulama projesi 1991 yılında, kesin projesi 1993 yılında hazırlanan, çevresel etkileri henüz ÇED Yönetmeliği'nin yürürlükte olmaması nedeniyle 1991 yılında DSİ Projeleri formatına göre çevresel etki değerlendirmesi yapılan Eşmekaya Projesi'ne, Eşmekaya Kasabası ve Büget Köyünün yöredeki kaynaklardan faydalanılarak arazilerin sulanmasına yönelik 1960 yılından beri süregelen istekleri üzerine başlanılmıştır. 1993 yılında başlanılan Eşmekaya Barajı inşaatı, baraj alanı içinde kalan Eşmekaya Bataklığının Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1. derece doğal sit alanı ilan edilmesiyle durmuş olmakla birlikte projeden büyük fayda sağlayacak olan Eskil ve Eşmekaya Belediye Başkanlıkları ile Büget ve Yeşiltömek muhtarlıklarının ortaklaşa olarak Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu aleyhine açtıkları dava sonucu alınan yürütmeyi durdurma kararı ile tekrar başlatılmıştır. Bununla birlikte, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 1. Derece doğal sit alanı ilan edilen ve 3030 ha alanı kapsayan Eşmekaya sazlıklarının 2110 ha'lık kısmının proje alanında kalması nedeniyle projenin revize edilmesi düşünülmektedir. Bu revizyon kapsamında sit alanı içinde kalan 1330 ha'lık sulama sahası proje kapsamından çıkarılırken, saha içerisinde bulunan ve mevcut durumda sulu tarım yapılan 450 ha'lık tapulu şahıs arazilerinin sulama şebekesi tesis edilmeksizin A1 ve A2 ana sulama kanallarından sıfır priz vasıtasıyla su ihtiyaçlarının karşılanması düşünülmüştür. Bu durumda Eşmekaya pompaj sulaması, 1630 ha'ı şebekeli 450 ha'ı şebekesiz sulama olmak üzere 2080 ha'a düşürülecektir. Yine bu revize çalışmaları sırasında, önceki durumda baraj gölü sahasına aktarılmakta olan Eşmekaya pompaj sulamasından dönen drenaj suları, sit alanından geçen B1 ve B2 ana boşaltım kanalları iptal edilerek baraj gölü dışında Sultanhanı Sazlığına deşarj yöneltilmiştir. Bu belirtilen hususlar bağlamında Eşmekaya projesi revize edilerek ilk durumda 6700 ha olan sulama sahası (1930 ha Büget-Yeşiltömek cazibe sulaması, 1810 ha Yeşiltömek pompaj sulaması, 2960 ha Eşmekaya pompaj sulaması) 5820 ha'a düşürülecektir.

Ülkemizdeki diğer bir önemli sulakalan ise Kayseri ilimizde bulunan Sultansazlığı'dır. Sultansazlığı insan varlığı ile kuş varlığı menfaatlerinin çatıştığı bir yerdir; bir tarafta 60.000 ha alanda sulama yapılması için baskı yapan insan varlığı, diğer tarafta varlığını Sultansazlığı'na bağlamış kuşlar ve sadece kuşların yanında oldukları intibaını verenler. Bu durumda çatışma kaçınılmazdır ve bu arada DSİ bu çatışmanın arabulucusudur ve her iki varlığı da korumak durumundadır. Sultansazlığı'ndaki bu iki taraf arasındaki dengeyi kurabilmek amacıyla DSİ Genel Müdürlüğünce bir proje geliştirilerek 11 km uzunluğundaki bir tünelle Seyhan Nehri'nin kolu olan Zamantı Irmağı'ndan sulama için yeterli miktarda su Sultansazlığı kapalı havzasına çevrilmektedir. Drenaj kanallarının Sultansazlığı'na ulaşmaması için DSİ tarafından çevre koruma amaçlı bir drenaj kanalı açılmış ve büyük yatırımlara girilerek Sultansazlığı'nın korunması amaçlanmıştır.

İç Anadolu bölgesindeki diğer bir önemli sulakalan olan Seyfe Gölü'nde de DSİ tarafından hem insan varlığını

hen de kuş populasyonunu koruyacak şekilde ekolojiyi yeniden düzenlemek amacıyla "Mucur-Seyfe Gölü Ekoloji Koruma Projesi" geliştirilmiştir. DSİ tarafından geliştirilen proje fleksible olup optimum dengeyi zaman içinde şartlara göre ayarlayabilecek niteliktedir. Bu proje geliştirilirken DSİ'nin yanısıra Çevre bakanlığı ve Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin de görüşleri alınmış, alternatifler birlikte incelenmiş, doğaya en az zarar vererek dengeyi bulacak çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır. DSİ tarafından geliştirilen bu proje ile;

- Gölün kirlenmesi önlenecek,
- Gölün yağışlı yıllarda yayılması dolayısıyla göl aynasının tuzluluğunun azalması önlenecek,
- Batak kısmı her zaman nemli tutularak çok kurak yıllarda vukua gelebilecek susuzluk önlenmiş olacak,
- 15.972 ha arazi yeniden tarıma kavuşturularak yöredeki insan varlığının refaha kavuşması sağlanacaktır.

4. DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN SU HAVZALARINDA ENTEGRE HAVZA KORUMA PLANI HAZIRLANMASINA YÖNELİK OLARAK YÜRÜTTÜĞÜ ÇALIŞMALAR

Bilindiği üzere ülkemiz 26 hidrolojik havzaya bölünmüştür. DSİ Genel Müdürlüğü'nce de bu havzalar bazında örgütlenmiş 26 bölge müdürlüğü vasıtasıyla bu havzalardaki su kaynaklarının entegre bir şekilde geliştirilmesi ve yönetilmesi çalışmaları yürütülmektedir. Kurulduğu 1954 yılından bu yana bu amaç doğrultusunda çalışmalarını yürüten Genel Müdürlüğümüz tarafından su havzalarında giderek artan su kirliliği ve su sıkıntısı problemlerinin aşılması amacıyla son dönemde "Havza Koruma Planları"nın hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır.

Bu kapsamda gerçekleştirilen ilk çalışma sanayileşme ve artan nüfusun baskısı altında gün geçtikçe önemli ölçüde kirlilikle karşı karşıya kalan Porsuk Nehrine yönelik olarak gerçekleştirilen "Porsuk Havzası Su Yönetim Planı"dır. Bu yönetim planı kapsamında havzadaki su ihtiyaçlarının yanısıra giderek artan kirliliğe karşı çözüm yolları araştırılmış ve önerilerde bulunulmuştur. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin de hazırlanmasına katkıda bulunduğu bu planın hayata geçirilmesi ile Porsuk havzasındaki sorunların da çözümlenmesine başlanacaktır.

Benzer şekilde Ankara'ya içme ve kullanma suyu sağlayan Kayaş-Bayındır Barajı havzasında bir "Havza Koruma Planı" hazırlanması çalışmaları 2002 yılı yatırım programına alınarak çalışmalarına başlanacaktır. Bu plan ile de başkentimizin önemli bir su kaynağı olan Bayındır Barajı'nın artan şehirleşme sonucu karşı karşıya bulunduğu sorunlara çözüm yolları araştırılacaktır.

Genel Müdürlüğümüz tarafından ayrıca Gediz havzasında da benzer çalışmaların yapılması planlanmaktadır.

5. DSİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ÇÖLLEŞME İLE MÜCADELE KONUSUNDA YÜRÜTTÜĞÜ ÇALIŞMALAR

DSİ Genel Müdürlüğü'nün erozyonla mücadele konusundaki çalışmaları 6200 sayılı Kuruluş Kanunu'nun 2. Maddesi uyarınca kendisine verilen yetkilerle sınırlıdır. Bu yetkiler:

- Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler meydana getirmek,
- Akarsularda ıslahat yapmak ve icabedenleri seyrüsefere elverişli hale getirmek,
- Yukarıdaki fıkralarda yazılı tesislerin (çalıştırma, bakım ve onarım dahil) işletmelerini sağlamaktır.

Bunlardan anlaşılacağı üzere erozyonla mücadele konusunda DSİ Genel Müdürlüğü'ne Kuruluş Kanunu'nda doğrudan görev verilmemiş olmakla birlikte zaman içinde inşa edilen depolama tesislerimizde ortaya çıkan sedimentasyon problemleri nedeniyle akarsu yukarı havzalarında erozyon kontrolü önlemlerinin alınması gerekliliği ortaya çıkmış ve gerekli teşkilatlanma çalışmalarının tamamlanmasını müteakip 1958 yılından itibaren de DSİ Genel Müdürlüğü'nce etüd ve uygulama çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar ile yerleşim yerlerinin, DSİ ve kamu tesislerinin ve tarım alanlarının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca gerektiği hallerde, erozyon kontrolü konusunda kapsamlı çalışmalar yapmakta olan Orman Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile işbirliğine gidilmektedir. Bunlara ek olarak 26.07.1995 tarihinde yürürlüğe giren "Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu" ile 27.09.1996 tarihinde bu Kanuna yönelik olarak yürürlüğe giren yönetmelikle devlet ormanlarında, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerde, göl ve akarsu kenarlarında, tüzel kişilerin hüküm ve tasarrufundaki arazilerde, orman sahasını ve ağaç servetini çoğaltmak, toprak, su ve bitki arasında bozulan dengeyi kurmak, geliştirmek ve çevre değerlerini korumak maksadıyla, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmalarına ait esas ve usuller düzenlenmiştir. Bu Kanun ve ilgili yönetmelik ile DSİ Genel Müdürlüğü'ne barajların su toplama havzalarında, mülkiyeti kendisine ait, tahsis edilen, izin verilen veya irtifak hakkı tesis edilen sahalarda yeşillendirme, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmaları yapmak veya yaptırmak görevi verilmektedir. Bu bağlamda, yukarıda belirtilen Kanun ve ilgili Yönetmelik uyarınca baraj bütçelerinden %2 pay ayrılarak erozyon kontrolü çalışmaları yürütülmektedir.

1998 yılı sonu itibariyle, erozyon ve sediment kontrolü amacıyla DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yaklaşık 50.000 km^2 erozyona uğramış alan etüd edilmiştir. Bu alanlarda 181 proje tamamlanmış olup 206 proje halen devam etmektedir.

Bilindiği üzere ülkemiz 1998 yılında Birleşmiş Milletler Çölleşme/Kuraklıkla ve Fakirlikle Mücadele Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. O tarihten itibaren de Çevre Bakanlığı'nın koordinasyonunda erozyon, kuraklık ve fakirlikle mücadele konusunda çalışmalar yürüten ve aralarında DSİ Genel Müdürlüğü'nün de yer aldığı kurum ve kuruluşların katılımıyla sözleşmenin ülkemizde yürütülmesi amacıyla çalışmalar yapılmak- tadır. Son zamanlarda ise bu kapsamda yapılacak çalışmaların belirleneceği bir "Ulusal Eylem Planı" hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir.